7TH INTERNATIONAL MARDIN ARTUKLU SCIENTIFIC RESEARCHES CONFERENCE

DECEMBER 10-12, 2021

SOCIAL SCIENCES AND HUMANITIES

EDITED BY

ASSOC. PROF. DR. OMER GOKHAN ULUM

HENDRİ HERMAWAN ADINUGRAHA

ISBN: 978-625-7898-56-0

7th INTERNATIONAL MARDIN ARTUKLU SCIENTIFIC RESEARCHES CONFERENCE

December 10-12, 2021

SOCIAL SCIENCES AND HUMANITIES

EDITED BY
Assoc. Prof. Dr. Omer Gokhan ULUM
Hendri Hermawan ADINUGRAHA

All rights of this book belongs to Farabi Publishing House

Without permission can't be duplicate or copied.

Authors of chapters are responsible both ethically and juridically.

www.artuklukongresi.org

Issued: 23.12.2021

ISBN: 978-625-7898-56-0

CONFERENCE ID

7th INTERNATIONAL MARDIN ARTUKLU SCIENTIFIC RESEARCHES CONFERENCE

DATA AND PLACE

December 10-12, 2021

Mardin, Turkey (ZOOM APPLICATION)

ORGANIZED BY

İnstitute of Economic Development & Social Research of Turkey

CONFERENCE PRESIDENT

Prof. Dr. Necati DEMİR

ORGANIZING COMMITTEE

Assoc. Prof. Dr. Ufuk Aydın, Ataturk University
Assoc. Prof. Dr. Aparna SRIVASTAVA, Noidan University
Assoc. Prof. Dr. Yener Lütfü MERT, Uskudar University
Hüseyin MUNGAN- Zonguldak Bülent Ecevit University
Elvan CAFEROV, Baku State Pedagogy University

COORDINATOR

Gulnaz GAFUROVA

PRESENTATION TYPE

Oral Presentation/ Virtual

NUMBER OF ACCEPTED PAPERS: 432

THE NUMBER OF PAPERS FROM TURKEY: 215

OTHER COUNTRIES: 217

EVALUATION PROCESS

All applications have undergone a double-blind peer review process

SCIENTIFIC & REVIEW COMMITTEE

Dr. Mustafa GÜLEÇ
Ankara Üniversitesi
Dr. Necati DEMİR
Gazi Üniversitesi
Dr. Amanbay MOLDIBAEV
Taraz Devlet Pedagoji Üniversitesi
Dr. Günseli GÜMÜŞEL
Atılım Üniversitesi
Dr. Sadiye KAYAARSLAN
Kırıkkale Üniversitesi
Dr. ELNUR KELBİZADE
Baku Avrasya Üniversitesi
Dr. İlkgül KAYA ZENBİLCİ
Bozok Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi
Dr. Bayram BOLAT
Ömer Halisdemir Üniversitesi
Dr. Bahtiyar MEHMETOĞLU
Tokat Üniversitesi
Dr. Barış AYTEKİN
Kırklareli Üniversitesi
Dr. Berrin GÜZEL
Adnan Menderes Üniversitesi
Dr. Caner KARAVİT
Mimar Sinan Üniversitesi
Dr. Cihangir HASANHANOĞLU
Başkent Üniversitesi
Dr. Cholpon TOKTOSUNOVA
Rasulbekov Kırgız Ekonomi Üniversitesi
Dr. D.K. TÖLEGENOVA
Makhambet U. Batı Kazakistan Devlet Üniversitesi
Dr. Dzhakipbek A. ALTAEV
Al – Farabi Kazak Milli Üniversitesi
Dr. F.Gül KOÇSOY
Fırat Üniversitesi
Dr. Guzel SADYKOVA
Kastamonu Üniversitesi
Dr. Gulmira ABDİRASULOVA
Kazak Devlet Kızlar Pedagoji Üniversitesi
Dr. İskender ASKEROV
Giresun Üniversitesi
Dr. Kemal EROL
Yüzüncü Yıl Üniversitesi
Dr. Mahabbat OSPANBAEVA
Taraz Devlet Pedagoji Üniversitesi

Dr. Malik YILMAZ
Atatürk Üniversitesi
Dr. Mavlyanov ABDİGAPPAR
Kırgızistan Elaralık Üniversitesi
Dr. Maira ESİMBOLOVA
Kazakistan Narkhoz Üniversitesi
Dr. Nuran AKŞİT AŞIK
Balıkesir Üniversitesi
Dr. N.N. KERMANOVA
Kazak Devlet Kızlar Pedagoji Üniversitesi
Dr. Orhan ELMACI
Dumlupınar Üniversitesi
Dr. Osman Kubilay GÜL
Cumhuriyet Üniversitesi
Dr. Özlem GÜZEL
Akdeniz Üniversitesi
Dr. Sarash KONYRBAEVA
Kazak Devlet Kızlar Pedagoji Üniversitesi
Dr. Seden DOĞAN
Samsun 19 Mayıs Üniversitesi
Dr. Sibel BAYRAM
Düzce Üniversitesi
Dr. Pınar GÜL
Atatürk Üniversitesi
Dr. Rıdvan Koçyiğit
Atatürk Üniversitesi
Dr. Sibel Mehter AYKIN
Akdeniz Üniversitesi
Dr. Sevcan YILDIZ
Akdeniz Üniversitesi
Dr. ÜMRAN TÜRKYILMAZ
Gazi Üniversitesi
Dr. Wakako SADAHIRO
Sapparo City Üniversitesi
Dr. Zeynep KARAÇOR
Selçuk Üniversitesi
Dr. Haydar BALCI
Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi
Dr. Murat KARA
Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi
Dr. Gamze ÇAKMAK
Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi
Dr. Ali Korkut ULUDAĞ
Atatürk Üniversitesi
Dr. Gülin Feryal CAN
Başkent Üniversitesi
Dr. Rıza POLAT
Atatürk Üniversitesi

Dr. Berna KAVAZ KINDIĞILI
Atatürk Üniversitesi
Dr. Ceren YEGEN
Mersin Üniversitesi
Dr. Muhsin SARIKAYA
Atatürk Üniversitesi
Dr. Volkan KILIÇ
Mustafa Kemal Üniversitesi
Dr. Ahmet AKKÖSE
Atatürk Üniversitesi
Dr. Elif ŞENKUYTU
Atatürk Üniversitesi

MARDİN-SURİYE SINIRINDA ASAYİŞ İHLALLERİ (1926-1930)

Dr. Öğr. Üyesi Ferit Yücebaş
Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi/Edebiyat Fakültesi/Tarih Bölümü
Orcid id: 0000-0002-4645-1734

ÖZET

Türkiye-Suriye sınırının muğlak yapısı, çetecilere faaliyetlerinde bir hareket serbestisi imkânı tanıyordu. Her ne kadar 1921 yılında imzalanan Ankara Antlaşması ile sınır tespiti yapılmış olsa da sınır hattında bulunan köylülerin arazilerinin bir kısmı karşı tarafta kalmıştı. Bu durum Cumhuriyet Hükümetlerinin aldığı tedbirleri zaman zaman akim bırakmaktaydı. Şeyh Sait İsyanı sonrasında Suriye'ye kaçan asiler Cumhuriyet aleyhine propaganda faaliyetlerine başlamışlardı. Özellikle Hoybun Cemiyeti'nin provokasyonları sonucunda bazı çete elebaşları Mardin'in Suriye sınırına yakın köy ve kasabalara saldırarak halkı Türkiye Cumhuriyeti Devleti'ne karşı galeyana getirmekte ve bölge halkını isyana teşvik etmekteydi. Fakat bölge halkının büyük bir çoğunluğu bu çetecilerin arkasından gitmemiş ve yaptıklarına destek vermemiştir. Çeşitli baskılara maruz kalan köylüler gerektiği takdirde bu ayrılıkçı gruplara karşı silahla cevap vereceklerini belirtmişlerdir. Bölge halkı Mardin vilayetine gönderdikleri telgraflarda Cumhuriyet Hükümeti'nin her daim yanında olduklarını ve askeri birliklere her türlü desteği vereceklerini dile getirmişlerdir. Ayrılıkçı Kürt-Ermeni Cemiyeti'nin desteğini alan Haço ve Cemil Paşazadeler, Mardin'in sınıra yakın köylerine zaman zaman saldırmışlardır. Bu ayrılıkçı gruplar Mardin'in Habap nahiyesine girmiş fakat askeri birliklerin geldiğini haber alarak sınırın öte tarafına geçmişlerdi. Bunlar geri çekildiklerinde koyun sürülerini de götürmeye çalışmışlardır. Çetecilerin baskı araçlarından biri de yayınladıkları beyannamelerdi. Bu beyannamelerde Türkiye aleyhinde ifadelere yer verilmekteydi. Çete elebaşları ve aveneleri Suriye'nin kontrolünü elinde bulunduran Fransız mandater yönetiminin etkili önlem almaması sonucu rahat bir şekilde istediklerini yapma fırsatı bulmuşlardır. Zaman zaman önlem alma gereği duyan Fransız mandater yönetiminin faaliyetleri Türk basınına da yansımıştır. Ancak bu yönetimin izlediği ikiyüzlü politika, yaşanan olayların kısa sürede sonuçlanmasına engel olmuştur. Türkiye, bu dönemde Ağrı ayaklanması ile uğraştığından bölge ile gerektiği gibi ilgilenememişti. Fakat daha sonra alınan tedbirler ve bölge halkının desteği ile çetecileri bertaraf etmiş ve güvenliği sağlamıştır. Böylece devam eden süreçte Mardin ve civarında önemli bir hadise görülmemiştir.

Anahtar Kelimeler: Cumhuriyet Hükümetleri, Mardin, Ayrılıkçı Gruplar, Alınan Tedbirler.

PUBLIC SECURITY VIOLATIONS ON THE MARDIN-SYRIAN BORDER (1926-1930)

ABSTRACT

The ambiguous structure of the Turkey-Syria border allowed the mercenaries freedom of action in their activities. Although the border was determined with the Ankara Agreement signed in 1921, some of the lands of the villagers on the border line remained on the opposite side. This

situation made the measures taken by the Governments of the Republic time to time. The rebels who fled to Syria after the Sheikh Said Rebellion started propaganda activities against the Republic. Especially as a result of the provocations of the Hoybun Society, some gang ringleaders attacked the villages and towns of Mardin close to the Syrian border, inciting the people against the Republic of Turkey and encouraging the people of the region to revolt. However, the majority of the people of the region did not follow these gangsters and did not support their actions. Villagers, who were subjected to various pressures, stated that they would respond with weapons against these separatist groups if necessary. In the telegrams they sent to the Mardin province, the people of the region stated that they were always with the Government of the Republic and would give all kinds of support to the military units. Having the support of the separatist Kurdish-Armenian Society, Haço and Cemil Pashazades attacked the villages of Mardin close to the border from time to time. These separatist groups entered the Habap sub-district of Mardin, but upon hearing the arrival of the military units, they crossed the border. When they withdrew, they tried to take away the flocks of sheep. One of the pressure tools of the gangs was the declarations they published. These declarations contained statements against Turkey. The gang ringleaders and avennes found the opportunity to do what they wanted comfortably as a result of the French mandate administration, which was in control of Syria, not taking effective measures. These measures were also reflected in the Turkish press from time to time. However, the hypocritical policy followed by this administration prevented the events from being concluded in a short time. Since Turkey was dealing with the Ağrı uprising during this period, it could not deal with the region as it should. However, with the measures taken later and the support of the people of the region, he eliminated the gangsters and ensured security. Thus, in the ongoing process, no significant incidents were observed in and around Mardin.

Keywords: Republican Governments, Mardin, Separatist Groups, Measures Taken.

Giriş

Cumhuriyet'in ilk yıllarında ülke genelinde düzeni sağlama çabası içine girilmişti. Osmanlı Devleti'nin yıkılmasından sonra başlatılan Milli Mücadele başarı ile neticelenmiş ve Türkiye Cumhuriyeti Devleti resmen kurulmuştu. Yeni kurulan devletin asayiş ve emniyetini güvence altına almak için sınır hatları üzerinde yaşanan olaylara ağırlık verilmiştir. Mardin, Suriye sınırında bulunan bir şehir olması hasebiyle bilhassa Milli Mücadele Dönemi'nde önemli hadiselere tanıklık etmişti. Nitekim Türkiye-Suriye sınırı eşkıya vakalarının sıklıkla görüldüğü yerler arasında bulunmaktaydı. Bu dönemde Milli Mücadele'ye muhalif olan kesim Suriye'ye iltica etmişti. Bunlar, fırsat buldukça Türkiye'nin sınır bölgesinde yaşayan halka baskı yapmakta ve bölge insanını devlete karşı ayaklanmaya teşvik etmekteydi. Sınırın öte tarafında bulunan kesim genel olarak Türkiye Cumhuriyeti Devleti'ne muhalif gruplardan oluşmaktaydı. Bu dönemde sınır hattı ayrılıkçı çete gruplarının yoğun olarak faaliyette bulunduğu bir yerdi ve bundan dolayı Suriye sınırı da asayişsizliğin yuvası olarak görülmekteydi. Daha sonra ayrıntılı bir şekilde değineceğimiz üzere Suriye, Fransız mandater yönetimi altında bulunmaktaydı. Bundan dolayı sınırda yaşanan asayiş ihlallerinin çözümü noktasında Fransız idaresi ile irtibata geçilmekteydi. İsmet İnönü'nün belirttiğine göre *"Suriye'deki manda idaresi, Suriye ile Türkiye arasında yakın ve dostça münasebete mani olmak için bu kargaşalığa müsamaha göstermekteydi"* (İnönü, 2009: 531). Türkiye-Suriye sınırının tam olarak çözümlenememesi hem asayiş ihlallerine hem de kaçakçılığın bölgede yaygın olarak görülmesine neden oluyordu.

Suriye'nin Fransız denetimine verilmesi İngiltere, Fransa ve Çarlık Rusya arasında imzalanan 1916 tarihli Sykes-Picot-Sazanov Antlaşması ile gerçekleşmişti. Bu antlaşmalara göre Suriye ve Lübnan'ın Fransız nüfus bölgeleri olmaları kararlaştırılmıştı. 1920'de yapılan San-Remo

Konferansı ile de bu bölgeler Fransız mandası olarak belirlenmişti. Bu durumu iki yıl sonra Milletler Cemiyeti Meclisi de onaylamıştı. Bundan dolayı Suriye ile ilgili mevzular Fransızlarla irtibata geçilerek çözümlenmekteydi. Türkiye ile Fransızlar arasında hem ikili ilişkiler hem de sınırın güvenliği konularında birtakım anlaşmalar söz konusu idi. Fransızlar bir yandan anlaşmalara muhalif davranışlar sergiliyor bir yandan da Türkiye ile mücadelelerini her alanda sürdürmeye çalışıyorlardı. Fransızların amacı Suriye'yi muhafaza etmek ve Türkiye'nin genişlemesi ihtimalini daima göz önünde tutmaktı (Öztürk, 2008: 22-23).

Asayiş İhlalleri ve Nedenleri

Şeyh Sait İsyanı'nın Doğu ve Güneydoğu'da etkili olduğu günlerde (Aydemir, 1999: III, 210-213) Mardin vilayeti halkı, Cumhurbaşkanı ve Cumhuriyet Hükümeti'ne bağlılık ve iyi niyet hislerini bildirmek amacıyla bir heyetin Ankara'ya gönderilmesine karar vermişti (31 Temmuz 1926) (BCA, 030.10/1.1.25). Hükümet, Şeyh Sait İsyanı'nın yayılmasını önlemek amacıyla Mardin dâhil birçok yerde sıkıyönetim ilan etti (BCA, 030.18.1.1/12.76.17). Bölgenin güvenliğini sağlama adına bu sıkıyönetimin süresi bir ay daha uzatıldı (BCA, 030.18.1.1/13.15.10). Şeyh Sait İsyanı'nın bastırılması amacıyla isyan bölgelerine yakın olan Mardin'e askeri birliklerin demiryolu ile taşınması kararlaştırıldı ve bölgedeki aşiretlerin de yardımı ile isyan bertaraf edildi (Yücebaş, 2019: 83).

Şeyh Sait İsyanı'ndan sonra bölge halkını Türkiye Cumhuriyeti Devleti'ne karşı ayaklandırmak isteyen kimseler de ortaya çıktı. İnönü'ye göre halkı isyana teşvik edenler genel olarak hırsızlık ve çapulculuk faaliyetleriyle uğraşan eşkıya taifesiydi (İnönü, 2009: 526). Bölgede kendi çıkarlarını devam ettirmek isteyen İngiltere ve Fransız mandater yönetimi de ayrılıkçı Kürt ve Ermeni elebaşlarını desteklemekteydiler (Sarınay, 1998: 213).

Suriye sınırında asayiş ihlallerinin fazlaca yaşanmasının birçok nedeni vardı. Mesela yolcuların pasaportsuz bir şekilde her iki tarafa da kolaylıkla geçmesi hem kaçakçılığı hem de asayiş ihlallerini beraberinde getirmekteydi (BCA, 030.10/262.766.27). Bölgedeki gelişmeler Umumi Müfettişler vasıtasıyla tespit edilmekte ve merkeze raporlar şeklinde sunulmaktaydı. Bu dönemde Suriye sınırındaki aşiretlerin saldırı hazırlığı içinde olduğu, Birinci Umumi Müfettişlik[1] tarafından hazırlanan raporlarda dile getirilmişti (BCA, 030.10/112.758.6). Nitekim bölgeyi sık sık ziyaret eden Birinci Umumi Müfettiş İbrahim Tali Bey, (Akşam, 26 Kanunisani/Ocak 1930), tarafından kaleme alınan 24 Haziran 1928 tarihli belgede, aşiretlerin sınır hattında toplandıkları ve bir saldırı hazırlığında oldukları belirtilmiş ve Fransız idaresinin dikkatinin çekilmesi Dışişleri Bakanlığı'ndan istenmişti (BCA, 030.10/112.758.6).

Mardin, Birinci Umumi Müfettişlik bölgesine dâhil olan şehirlerdendi. 1928-1948 yılları arasında fiili olarak faaliyette bulunan Birinci Umumi Müfettişlik bölgenin her işiyle ilgilenmekteydi. Umumi Müfettişler, asayiş ile ilgili meseleleri raporlar hazırlayarak merkeze bildirmekte ve bu raporlara göre çözümler üretilmeye çalışılmaktaydı (BCA, 030.18.1/1.27.70; Yücebaş, 2021: 88).

Birinci Umumi Müfettiş İbrahim Tali Bey'in 2 Aralık 1929 tarihli raporunda, 22 Kasım 1929'da Derik'in Taşit Köyü'nden Pirini Köyü muhtarı Hacı Mehmet Veli'nin kardeşi ve bir kısım adamlarının 500 ağnam (koyun) gasp ettikleri belirtilmekteydi. Bölgede devriye gezen askeri birliklerin müdahale etmesiyle çalınan hayvanların tamamı kurtarılmış ve bu olaya kalkışanların takip edildiği bilgisine yer verilmişti (BCA, 030.10/128.917.46).

İçişleri Bakanı Şükrü Kaya'nın 18-19 Nisan 1929 tarihli asayiş raporunda ise Suriye'den gelen seksen kadar eşkıyanın Mardin'in Tilkitepe mevkii civarında iki köyü bastığı fakat köylülerin

[1] Geniş bilgi için bkz. Yücebaş, F. (2021). *Doğu ve Güneydoğu'da Cumhuriyet Hükümetlerinin Temsiliyet Mekanizması: Birinci Umumi Müfettişlik (1927-1952),* Ankara: Gece Kitaplığı.

karşılık vermesi üzerine kaçtıkları belirtilmişti (BCA, 030.10/127.914.1). Yine Suriye tarafından gelen eşkıyaların, Nusaybin'e 1 kilometre mesafede otlatılan 300 koyunu çaldığı fakat yapılan teşebbüslerle çalınan koyunların geri alındığı kayıtlara geçmişti (BCA, 030.10/127.914.4). Eşkıya saldırılarından dolayı zaman zaman memur kesiminden de şehit edilenler oluyordu. Bu dönemde Mardin ve Urfa'da devlet çekirge mücadelesi ile uğraşmaktaydı. Fakat mücadele malzemelerinin kamyonlarla nakli esnasında Mardin Çekirge Mücadele Memuru Tevfik Efendi, eşkıyaların saldırısına uğramış ve şehit edilmişti (BCA, 030.18.1.1/20.47.3).

Mardin'in sınıra yakın bölgelerinde meydana gelen asayiş ihlallerinin Türkiye ile Fransa arasında imzalanan anlaşma hükümleriyle uyuşmadığı Fransız makamlarına iletilerek bu konuya dikkat çekilmeye çalışılmıştı. Bu hususta gerekli işlemlerin yapıldığı ve Suriye'de hazırlanan eşkıya harekâtı hakkında bilgi edinildiği ilgili makamlara iletilmişti (BCA, 030.10/219.480.36). Fransız makamlarının sınırdaki olaylara bakışı çelişkilerle doluydu. Bölgede egemenliğini devam ettirmek isteyen Fransız yönetimi, eşkıya faaliyetlerini bazen destekleme eğiliminde olmuş bazen de bunların faaliyetlerini önlemeye çalışmıştı.

İsmet İnönü'nün belirttiğine göre Fransız idaresi sınırda Türkiye düşmanlığı yaratmak için yoğun bir çaba içerisindeydi (Öztürk, 2008: 26). Bundan dolayı Mardin'i Fransız nüfuzuna karşı bir mücadele dayanağı olarak tutmanın oldukça önemli olduğuna vurgu yapmıştı. Mardin'in her anlamda kalkındırılması ve mamur hale getirilmesi Fransız nüfuzunun sınır hattındaki öneminin kırılması açısından oldukça önemli görülmekteydi (Öztürk, 2008: 29).

Suriye mandater yönetimi nezdinde yapılan teşebbüsler sürdürülmeye çalışılırken diğer taraftan da sınır hattında bulunan çetelerin faaliyetleri devam etmekteydi. Bundan dolayı Mardin'in sınıra yakın köylerine sık sık saldırılar gerçekleştirilmekteydi. Milliyet Gazetesi'nin 6 Ağustos 1930 tarihli sayısında, Haço adındaki bir çete elebaşının yandaşlarıyla birlikte sınırı geçtiği, telgraf tellerini kestiği ve Aramad nahiyesine saldırdığı haberine yer verilmişti. Bu çetecilere karşı yeterli miktarda askeri kuvvet gönderildi. Sınır hatlarında sistematik olarak yapılan bu saldırılarla Türkiye'nin Ağrı ayaklanması akim bırakılmaya çalışılmaktaydı. Fakat hem askeri birliklerin çalışmaları hem de bölge halkının kolluk kuvvetlerine yardım etmesiyle yapılan saldırılar püskürtülmekteydi (Milliyet, 6 Ağustos 1930). Ulusal basın, bölgede yaşanan gelişmelerle yakından ilgilenmekteydi. Bölge ile ilgili yapılan açıklama ve raporları kendi sütunlarında haber yaparak gelişmelerden halkı haberdar etmeye çalışmaktaydılar. Yine bu haberlerin birinde İbrahim Tali Bey'in bir beyanatı yayınlanmıştı. Bu beyanat, 10 Ağustos 1930 tarihli Milliyet Gazetesi'nde yer buldu. Gazetenin, "Şaki Haço Avenesi İle Suriye'ye Firar Etti" başlıklı haberinde Mardin ve Siirt köylerini ayaklandırmak isteyen Haço'nun yaptığı teşebbüsün akim kaldığı belirtilmekteydi. Siyasi emeller peşinde koşanlar Haço'yu kullanmak istiyorlardı. Buna rağmen Cumhuriyet Hükümetleri, Suriye sınırında çete faaliyetlerine karşı gerekli tedbirler almaya çalışmıştı. Bölge ile ilgili yapılan teftişlerde yöre halkının bu çetecilerin faaliyetlerine destek vermediği ve bunların arkasından gitmediği gözlemlenmişti. İbrahim Tali Bey'e göre halk huzurdan yanaydı ve bölgede bir an önce asayişin sağlanmasını istiyordu. Bundan dolayı devletin aldığı tedbirleri yerinde bulmaktaydı. Tali Bey, bölge halkının bu yönde karar almasında 1505 Numaralı Arazi Kanunu'nun da etkisinin olduğunu söylemekteydi. Bu kanunla hükümet fakir köylüye karşı şefkat tarafını göstermekte ve bu da halk tarafından takdirle karşılanmaktaydı. Bölge halkı hem Haço'ya karşı hem de diğer çetecilere karşı yeri geldiğinde silahlı mukavemet de göstermişti. Böylece askeri birliklerin yanında yer almışlardı. Bu noktada Mazıdağı köylüleri, Derikli İlyas'ın hareketini kınamış ve silahlı olarak kendisini takip etmişlerdi. Köylüler, hükümetin her emrine amade olduklarını kaymakamlık vasıtasıyla Mardin vilayetine arz etmişlerdi. İbrahim Tali Bey'e göre şimdiye kadar meydana gelen hadiselerde sınırdan Türkiye tarafına geçen bu çetecilere halkın büyük bir çoğunluğunun hissen ve ruhen iştiraki olmamıştı (Milliyet, 10 Ağustos 1930, 1).

Şeyh Sait İsyanı'ndan sonra Suriye'ye kaçan Haço, sınır köylerine saldırmak için sürekli fırsat kollamaktaydı (Milliyet, 7 Ağustos 1930, 1). Sınır ihlalleri detaylı bir şekilde araştırıldığında bölgede faaliyetlerini yürüten çetecilerin yabancı güçler tarafından desteklendiği açıkça görülüyordu. Dolayısıyla dışarıdan bir el tarafından idare edildiğine şüphe edilmeyen Haço'ya 60 kadar atlı iştirak etmişti (Milliyet, 14 Ağustos 1930). Diğer taraftan Mardin sınırına saldıranların önemli bir kısmının daha önce Türkiye'de çeşitli suçlardan sabıkalı olan Ermeniler olduğu da tespit edilmişti (Cumhuriyet, 16 Ağustos 1930). Bunlar vaktiyle Türkiye'de ikamet eden kimselerdi. Fakat yaralama, adam öldürme, hırsızlık ve yol kesmek gibi suçlardan dolayı ülkeden kaçmışlardı (Milliyet, 22 Ağustos 1930). Bu zümre Suriye'deki diğer ayrılıkçı gruplarla da birleşerek sınır hattındaki köyleri yağmalamak istemişlerdi (Son Posta, 17 Ağustos 1930). Sınır hattında meydana gelen olaylar nedeniyle Türkiye, Fransız mandater yönetiminden sınır bölgesine yerleşmiş olan 70.000 civarında Ermeni'nin sınırdan uzaklaştırılmasını talep etmekteydi. Asayiş ihlallerinin artarak devam etmesinden dolayı Türkiye ile Fransa arasında 22 Haziran 1929'da bir anlaşma imzalanmıştı. Ayrıca Türkiye-Suriye sınır güvenliğinin sağlanması ve Nusaybin ötesinde trafiğin devamlılığını sürdürmek için bir deklarasyon ve 29 Haziran 1929'da da sınırı geçecek göçebe aşiretlerin denetlenmesine yönelik bir sınır rejimi oluşturan protokol imzalanmıştı. Türkiye, esasen bu protokole dayanarak Suriyeli Ermenilerin Türk Hükümeti'ne karşı ayaklanma hazırlığında olduklarını belirtmekte ve bunların sınır bölgesinden topluca uzaklaştırılmalarını istemekteydi (Yamaç, 2018: 1162-1163).

Haço ile birlikte sınırı geçenler arasında Diyarbakır'dan kaçan Cemil Paşa'nın oğulları da bulunmaktaydı. Haço'nun sınırı rahat bir şekilde geçmesinin nedeni sınır hattında bulunan askeri birliklerin Barzan şeyhlerinin saldırısından sonra geri çekilmesine bağlanabilir. Bundan dolayı Haço, sınırı geçerken hiçbir engelle karşılaşmamıştı (Milliyet, 10 Ağustos 1930, 6). Bu çete elebaşı, kendi köyü olan Habap'ı (Cumhuriyet, 8 Ağustos, 1), işgal etmiş (Milliyet, 7 Ağustos 1930, 1) ve etrafındaki 16 köyü ele geçirerek halkı Cumhuriyet Türkiye'sine karşı ayaklandırmaya çalışmıştı (Cumhuriyet, 10 Ağustos 1930). Haço'nun Habap'a saldırmasının nedeni burada askeri bir kuvvetin bulunmamasıydı (Akşam, 22 Ağustos 1930, 1).

Bu dönemde halkı Cumhuriyet Türkiye'sine karşı ayaklandırmak için çeşitli yayınlar da devreye sokulmuştu. Özellikle bazı yabancı gazetelerinin "Şark'ta katliam var" şeklinde yaptıkları yayınlar ile Haço'nun yayınladığı beyanname arasında benzerlikler bulunmaktaydı (Cumhuriyet, 8 Ağustos 1930). Yabancı gazetelerindeki yayınlar Beyrut Ermeni-Kürt bürosundan verilmekteydi. Bunun için Marsilya'daki Taşnak Cemiyeti merkezi Kahire şubesi vasıtasıyla Beyrut'a ödenek göndermekteydi (Cumhuriyet, 10 Ağustos 1930).

Haço, aynı zamanda ayrılıkçı Kürt-Ermeni Cemiyeti'nin direktifleri ile hareket etmekteydi (Cumhuriyet, 10 Ağustos 1930, 1). Mardin ve Siirt köylerini kendisine iltihak için teşvik yöntemine başvurarak zor kullanmaya çalışmıştı. Başvurduğu yöntemler arasında beyannameler dağıtmak da vardı. Bu beyannameler vasıtasıyla bölge halkını kendi hareketine katılmaya davet etmekteydi (Milliyet, 10 Ağustos 1930, 6). Bu beyannamelerde daha önce de ifade ettiğimiz gibi "Şark'ta kardeşlerinin katledildiği" şeklinde propaganda yöntemine başvurmuştu. Hem yabancı güçlerin yayınladıkları beyannameler, "Şark'ta katliam var", hem de Haço'nun beyannamesi, "Şark'ta kardeşlerinin katledildiği", arasında ilişki olduğu apaçık görülmekteydi (Cumhuriyet, 8 Ağustos). Ayrıca bu beyannamelerde "Türkleri kesin ve intikam alın" (Milliyet, 7 Ağustos 1930) diye bilgilerin olduğu da dönemin kaynaklarında belirtilmekteydi. Haço'nun tahrik ve tehditlerine boyun eğmeyen köylüler iç kesimlere doğru çekilmeye başlamışlardı (Milliyet, 9 Ağustos 1930). Bazı köylüler ise Tali Bey'in belirttiğine göre Haço'nun kendi topraklarını terk etmesini yoksa silaha başvurarak üzerine yürüyeceklerini söylemişlerdi. Bir taraftan halkın tepkisi ve diğer taraftan askeri birliklerin olay mahalline yetişmek üzere olması Haço'nun çatışmaya girmeden Suriye tarafına geçmesine neden olmuştu (Milliyet, 10 Ağustos 1930).

Suriye sınırında çete saldırıları beklenildiğinden gerekli tedbirler de alınmaktaydı. Ermeni ve Suriye'deki ayrılıkçı Kürtlerin birleşmesiyle Joka Hoybun cemiyeti kurulmuştu (Sarıkoyuncu Değerli, 2008: 122). Haço'nun Hoybun Cemiyeti ile yakından ilgisi bulunmaktaydı (Son Posta, 10 Şubat 1936). Gazetelerde yer alan bilgilere göre Fransızların Haço'nun sınırı geçme teşebbüsünde bulunmaması için Haço'yu tutukladığı belirtilmekteydi. Diğer taraftan Haço'nun mecburi ikamet şartıyla Şam'a naklinin kararlaştırıldığı bilgisini de vermekteydiler. İlaveten bu ve benzeri saldırıların tekrarlanmaması için gerekli tedbirlerin alınmasına karar verildi (Cumhuriyet, 11 Ağustos 1930). Fakat belli bir süre sonra Halep gazetelerinde yer alan haberlerde Türkiye sınırından uzaklaştırılan Haço ve yandaşları, Bedirhaniler ve Cemil Paşazadelerin yeniden sınıra salıverildiğine değinilmişti (Vakit, 23 Ağustos 1930).

Vali Talat Bey, sınırın öte tarafındaki hazırlıklardan dolayı Fransız makamlarını haberdar etmiş ve harekete iştirak edecek olan şahısların isimlerini vermişti. Bunun bir sonucu olarak Deyrizor Fransız mevki kumandanlığı, Kamışlı'daki yetkililerle temasa geçmiş bu harekete katılacak olanların sınırdan uzaklaştırılıp Deyrizor'a sevk edilmesi sağlanmıştı (Son Posta, 17 Ağustos 1930). Yapılan çalışmalar neticesinde Mardin ve çevresinde sükûn tesis edildi. Alınan bu tedbirler sayesinde Mardin ve civarında şayan-ı dikkat bir vakanın olmadığı basına yansımıştı (Milliyet, 22 Ağustos 1930; Akşam, 22 Ağustos 1930). Bölgedeki halkın bilgilendirilmesine de çalışılmıştı. Bu hususta Mardin Valisi bir beyanname yayınlayarak Suriye'de bulunan eşkıyaların ülke aleyhindeki provokasyonlarına karşı halkın uyanık ve dikkatli olmasını istemiştir (Milliyet, 13 Ağustos 1930). Bu dönemde Fransa ile Türkiye arasındaki ilişkiler iyi düzeydeydi. Fakat buna rağmen Suriye'den Türkiye'ye kaçakçılık ve asayiş ihlallerinin önüne geçmek tam olarak mümkün olmuyordu (İnönü, 2009: 531). Birçok sorunun Türkiye-Suriye sınırının muğlak yapısından kaynaklandığı bilindiğinden sınırın kesin tespitine çalışılmıştı. Sonuç olarak Cizre'den Nusaybin'e kadar olan sınır hattının kesin olarak tespiti, uzun görüşmelerden sonra ancak 3 Şubat 1930'da "Türk-Fransız Dostluk, Uzlaşma ve Hakem Antlaşması" ile mümkün olmuştu (Yamaç, 2018: 1163).

Mardin ve çevresinde yağmacılık yapan, halkın ve köylünün rahatını bozan şahıslardan biri de Ali Ahmet İsmail idi. Bu şahsın kırk kadar adamı öldürülmüş, bir kaçı da sağ yakalanarak Mardin'e getirilmişti. Bunlar arasında Metinanlı Mahmut Tahir, kardeşi Mehmet, Osman oğlu Abdülaziz, Harapbaba Köyü'nden Davut, Şeyhu oğlu Çetto ve Çalılı Abdülkerim bulunmaktaydı (Son Posta, 20 Mayıs 1931). Bölgede bu çetecilerle bağlantısı olanlar da tespit edilmişti. Bunlardan biri Hoybun Cemiyeti'nin temsilcisi ve firari Haço'nun akrabası olup Fransızlara casusluk eden Midyatlı Şerif Mahruz'du. Bölgede tekrar faaliyette bulunmaması için buradan uzaklaştırıldı. Bu şahsın ailesiyle birlikte, Tekirdağ vilâyetinin Malkara kazasına nakli ve iskânı kararlaştırıldı (BCA, 030.18.1.2/48.64.12).

Türkiye-Irak ve Türkiye-Suriye Hudut Komisyonu Çalışmaları

Türkiye-Irak ve Türkiye-Suriye sınırının güvenliğini sağlamak amacıyla hudut komisyonları oluşturulmuştu. 5 Haziran 1926 tarihli Irak Anlaşması gereğince senede iki defa toplanan komisyon sekizinci toplantısını 15 Haziran 1930'da Mardin'de yapacaktı (Akşam, 18 Haziran 1930). Türkiye-Irak daimi Hudut Komisyonu'na katılacak heyetin giderlerinin karşılanması (BCA, 030.18.1.2/4.33.5) kararlaştırılmış ve Mardin Valisi Tevfik Hadi Türk heyeti delegasyon başkanlığına (BCA, 030.18.1.2/11.34.1) getirilmişti. Bu heyette Van hudut kumandanı ile birlikte Mardin vilayeti idare heyeti başkâtibi Sadeddin Bey de bulunmaktaydı (Akşam, 19 Mayıs 1929). Irak murahhasları ile sınır müzakereleri üzerinde görüşmeler planlanmakta ve sınırın güvenliği sağlanması amaçlanmaktaydı (Akşam, 5 Haziran 1929).

Bir diğer konu da Türkiye-Suriye sınır meselelerinin müzakere edilmesi meselesiydi. Türkiye-Suriye Daimi Hudut Komisyonu, 24 Şubat 1931'den 4 Mart 1931'e kadar Halep'te 7 kez toplanmıştı. Bu toplantılarda birinci derecedeki sınır memurlarının her ay ve acil durumlarda

ise her zaman toplanabilecekleri kararı alınmıştı. Fakat bölgedeki bazı kaymakamlar ile düzenli toplantılar gerçekleştirilirken Nusaybin Kaymakamı ile seyrek görüşmeler yapılmıştır. Mardin'in Suriye sınırı üzerinde yapılan saldırıların men'i ve asayişin tanzimi için Mardin Valisi Talat Beyle Deyrizor sancağı delege muavini M. Kuduneks arasında yapılan müzakereler neticelenmişti. Söz konusu müzakerelerden biri Kamışlı'da diğeri Nusaybin'de yapılmıştı. Vali Talat Bey, müzakerelerin iki ülkenin hudut amirleri arasında gerçekleştiğini ve daha önceki toplantılara nazaran samimi ve dostane bir hava içerisinde geçtiğini belirtmekteydi (Son Posta, 6 Nisan 1932).

Uzun süreden beri toplanamayan Türkiye-Suriye daimi hudut komisyonlarının sınırda meydana gelen gelişmelerden dolayı toplanması gerekmekteydi. Bunun için 19 Temmuz 1932'de komisyonların toplanması kararalaştırıldı (BCA, 030.18.1.2/30.54.15).

Nusaybin'de Bulunan Üç Türk Askeri Karakolunun Kaldırılması Meselesi

Bu dönemde Nusaybin'de bulunan askeri karakolların varlığı Fransız mandater yönetimini rahatsız etmişti. Bundan dolayı Fransız elçisi, bu karakolların kaldırılmasını Türk yetkililerden talep etti. Fransız mandater yönetiminin daha önce bu karakolların kaldırılması noktasında girişimleri olmuş fakat Türk yetkilileri cevap vermemişti. Bundan dolayı Türk Hükümeti'nden cevap beklemekteydiler. Fransızca yazılan belgede, Nusaybin ve Suriye topraklarında yakın zamanda kurulan üç Türk askeri karakolunun geri çekilmesini ısrarla istiyorlardı. Konunun aciliyetine vurgu yapılarak daha önce sözlü olarak belirtilen hususlara yönelik henüz bir cevap alınmadığına işaret edilmekteydi (BOA, HR.İM.. 5-40 Belge Tarihi: M-12-07-1926).

Fransız elçisi, Dışişleri Bakanı Tevfik Rüştü (Aras) Bey ile bu hususta görüşmek için uğraşmaktaydı. Ona göre üç Türk askeri karakolunun varlığı sınır ihlali anlamına gelmekteydi. Tevfik Bey ise Fransız hükümetinden gelen talebin dayanağının ne olduğunun göz ardı edilemeyeceğini ifade etti. Elçiye göre Tevfik Bey, Suriye ile Türkiye arasındaki çeşitli sınır sorunlarının çözümüyle uğraşmak zorunda kalan karma komisyonun derhal soruşturmayla görevlendirilmesini teklif edeceğini bildirdi. Tevfik Bey, teklifin Hükümete iletildiğini ve soruşturmayı mümkün olduğu kadar hızlandırmak istediğini sözlerine ekledi. Gerekli talimatların her iki tarafa da bildirildiği ve bunların karma komisyona gönderileceğini belirtti. Elçiye göre Fransız hükümeti, hangi soruşturmanın yapılacağına bakılmaksızın, söz konusu üç karakolun geri çekilmesi için Türk sınır yetkililerine talimat verildiğini öğrenmekten mutluluk duyacaktı (BOA, HR.İM.. 5-40 Belge Tarihi: M-12-07-1926).

Türkiye-Suriye sınırı ve Fransız mandater yönetimi hakkında Şam'da çıkan Eşşab Gazetesi'nin "Suriye, Fransa ve Türkiye'nin İtilaflarını(n) Kurbanı Olacak Mı?" başlıklı haberinde sınır meselelerine değinilmekteydi. Haberde, Türkiye-Suriye sınır meselesini Türklerle Fransızların hallettiği, bundan dolayı çeşitli şayiaların ortaya çıktığı belirtilmekteydi (BCA, 030.10/230.549.2). Sınırın son halinin Türkiye ile Fransız mandater yönetimi arasında gerçekleşen görüşmeler neticesinde belirlenmesi Suriye tarafından hoş karşılanmamıştır.

Hayvan Hırsızlığı Vakaları

Bölgede yaşanan asayiş ihlallerinden biri de hayvan hırsızlığı meselesiydi. Çete üyeleri sınırı geçtiklerinde köylülerle çatışmaya girdikleri gibi özellikle küçükbaş hayvanları da yanlarında götürmeye çalışıyorlardı. Mardin'in sınıra yakın olan bölgelerinde hem çete faaliyetlerine hem de hırsızlık vakalarına sıklıkla tesadüf edilmekteydi. Bu vakalardan biri Mardin'in Cerdip ve Anter köylerinde yaşanmıştı. Suriye'den gelen iki çete bu köylerin civarında iki hayvan sürüsünü alarak Suriye'ye kaçmaya çalışmışlardı. Fakat jandarma ve köylülerin ortaklaşa takibi neticesinde sürüleri bırakmak zorunda kalmışlardı. Geri alınan hayvan sürüleri ise sahiplerine teslim edilmişti (Akşam, 26 Kanunisani/Ocak 1930).

Bir diğer olay ise Mardin'in Suruç ve Nusaybin ilçelerinde yaşanmıştı. Suriye'de hazırlanan çeteler Suruç ve Nusaybin taraflarına saldırmış ve Payamlı nahiye merkezini basmışlardı. Bu saldırı esnasında hayvan hırsızlığına da teşebbüs edilmiş fakat alınan önlemler sayesinde hırsızlığın önüne geçilmişti (Yücebaş, 2019: 87).

Hayvan hırsızlığının yaşandığı yerlerden biri de Savur'un Alban Köyü idi. Suriye sınırından bu köye giren üç kişilik çete buradaki sürüyü alıp karşı tarafa geçmek istemişti. Fakat jandarma birliklerinin olaya müdahale etmesiyle çatışma yaşanmıştı. Bu çatışmada çetenin elebaşı olan Tezyanlı Hoca ile birlikte Selim oğlu Mehmet (Milliyet, 20 Şubat 1929) ve Tezyanlı Sada ismindeki şahıslar sağ olarak yakalanmış, bir çete üyesi ise ölü olarak ele geçirilmişti (Akşam, 20 Şubat 1929).

Bölgede Meydana Gelen Kaçakçılık Faaliyetleri

Mardin'in sınıra yakın kesimlerinde meydana gelen asayiş ihlallerinden bir diğeri de kaçakçılıktı. Mardin Valisi Talat Bey'in verdiği bilgilere göre; Mardin vilâyetinin kendine mahsus bir özelliği vardı. Vilâyetin asayişini olumsuz etkileyen ve devletin emniyetini ihlal edebilecek zararlı şahısların bulunduğu Suriye, aynı zamanda iktisadi bünyemizi tahrip edici bir takım fena unsurların da sığınağı olmuştu. Talat Bey'in verdiği malumatta, Suriye'nin dostluk ve iyi komşuluk ilişkilerine uymadığı belirtilmekteydi. Bundan dolayı Türkiye-Suriye sınırı anormal bir hal almıştı. Ona göre çok yakın zamana gelinceye kadar çöl ortasında sıradan ve çok iptidai köyden başka bir şey olmayan Andiver, Kamışlı, Amure, Derbesiye, Rüsülayn, Karamani mevkileri bugün birer mamure şekline girmişti (Vakit, 1 Kanunisani/Ocak 1932). Talat Bey'e göre sınırın diğer tarafındaki köyler kaçakçılık işinden dolayı önemli ölçüde gelişirken (Milliyet, 24 Kasım 1931) bu mevkilere karşılık gelen Cizre, Nusaybin ve emsali kasabalarımız tedricen havasını kaybeden bir balon gibi sönmüşlerdi. Bu durumu ortaya çıkaran nedenlerin başında da kaçakçılık gelmekteydi. Fransa'nın gümrük anlaşmaları ile Türkiye'ye karşı yerine getirmediği taahhütler söz konusu kaçakçılığın yaygınlaşmasına neden olmuştu. Diğer taraftan kaçakçılık cazibeli bir kazanç olarak da görülmekteydi. Talat Bey'in tespitlerinden biri de yurtsuz Ermenilerle beraber Türkiye'den birer suretle alakalarını kesemeyen Süryaniler ve Türkiye'de işledikleri suçlardan korkarak Suriye'ye firar edenlerin bu mevkilerde toplanmalarıydı (Vakit, 1 Kanunisani/Ocak 1932). Kaçakçılık özellikle sınır civarındaki köylerde oturan Ermeniler tarafından yapılmakta ve buradan kaçırılan mallar Anadolu'nun ortalarına kadar sevk edilmekteydi (Akşam, 24 Kasım 1931). Sınır boyunda yerleşen bu kesim Türkiye'de mevcut akrabalarıyla daimi surette haberleşmekte ve alış veriş yapmaktaydı. Sonuç olarak kaçakçılığın yoğun bir şekilde devam etmesinde akraba ilişkilerinin ortaya çıkardığı emniyet ve itimadın önemli bir yeri vardı. Bu duruma son vermek için yoğun bir mücadele başlatılmıştı. Bu mücadele kapsamında en azılı kaçakçılardan son zamanlarda birkaç kişi öldürülmüştü. Diğer taraftan kaçakçılığı kendilerine sanat olarak kabul edenlerin bulunduğu köylerde yoğun silah araması ve takibatı yapılmıştı. Hükümet bu hususta daimî bir takip fikriyle yaptığı mücadelede önemli sonuçlar elde etmişti. Bilhassa milli iktisat ve tasarruf cemiyetinin özverili çalışmaları ile yaptığı mücadele ve propaganda neticesinde Mardin tüccar ve esnafları İstanbul'dan kâmilen yerli mal sipariş etmeye ve katiyen ecnebi malı getirmemeye söz verip yemin etmişlerdir. Yapılan bu çalışmalarla son zamanlarda Mardin şehri içerisinde kaçakçılık durma noktasına gelmiş ve yerli malı kullanımını artmıştı (Vakit, 1 Kanunisani/Ocak 1932).

Dönemin kayıtlarından anlaşıldığına göre Suriye sınırlarından Türkiye'ye giren kaçak eşyanın merkezi ve deposu Halep idi. Kaçak eşyalar Halep'te toplanmakta ve sınır üzerindeki şubeler ve şebekeler vasıtasıyla sevk edilmekteydi. Kaçak eşyalar genelde Ermeni ve Süryanilerin işlettikleri depo ve mağazalarda bulunmaktaydı. İsimleri, kimlikleri ve sermayeleri tespit edilen bu şahısların satıcı ve nakliyecileri eskiden beri kullandıkları kiracı ve sürücülerdi. Kaçak alışverişin en tabi ve kolay yolu demiryolu müstahdemleri ve yolcularla gündelik yapılanıydı.

Bir diğer yol ise sınırın her iki tarafında toprağı bulunan bölge sakinlerinin yanlarında taşıdıkları kaçak mallardı. Ayrıca yük hayvanları ile sınırın korumasız yerlerinden getirilen ve önce köylere daha sonra da şehir merkezlerine sokulan kaçak eşyalar da önemli bir yer tutmaktaydı. Esasında kaçakçılık yöntemleri çok çeşitliydi ve Cumhuriyet Hükümetleri de bunlarla mücadele etmeye çalışmaktaydı (BCA, 030.10/180.244.6). Kaçakçılık özellikle şeker, tuz, petrol, kibrit, çakmaktaşı, alkol gibi inhisar maddelerinin yanında ipek kumaş, kaputbezi, ceket vb. mallar üzerinden yapılmaktaydı. Kaçak şeker ve gazın sınır hattında bulunan Suruç'ta % 90-95, Mardin'in genelinde ise % 60 civarında olduğu tahmin edilmekteydi. Bu kaçakçılığın yanında buğday ve koyun kaçakçılığı da sınır hattında bulunan aşiretler tarafından yapılmaktaydı (BCA, 030.10/180.244.6).

İçişleri Bakanı Şükrü Kaya'nın kaçakçılıkla ilgili göndermiş olduğu 6 Aralık 1931 tarihli rapordan istifade ettiğini belirten Başbakan İsmet İnönü, bu konuyu Meclis'te görüşmek üzere Şükrü Kaya'yı Ankara'ya davet etti. Öte yandan kaçakçılığa karşı alınacak etkili tedbirler sayesinde başarı sağlanacağı ve ülke için en faydalı mali ve iktisadi bir politikanın takip edileceği belirtilmekteydi (BCA, 030.10.12.73.25).

Cumhuriyet Hükümetleri, asayiş ihlallerinde olduğu gibi kaçakçılık vakalarında da Fransız mandater yönetimiyle irtibat halinde olmaya çalışıyordu. Suriye topraklarından Türkiye tarafına yapılan çete saldırıları ve kaçakçılık olaylarına karşı Fransız mandater yönetiminin etkili önlemler alması talep edilmekteydi (BCA, 030.10.264.783.30).

Kaçakçılıkla mücadelede dört önemli tedbir düşünülmüştür. Bunlar: 1- Adli tedbirler, 2- Gümrüklerde sıkı kontrol, 3- Hudut muhafaza teşkilatının ıslah ve takviyesi, 4- İnhisarlar tarafından alınacak idari tedbirler (Milliyet, 17 Aralık 1931). Söz konusu tedbirlerin alınması ile kaçakçılığın önemli oranda azalacağı umulmaktaydı (Akşam, 21 Aralık 1931). Aslında kaçakçılığın önüne geçmek için birçok yönteme başvurulmuştu. Hükümet, zaman zaman valilerle bir araya gelmiş ve çözümler aramaya çalışmıştı (Akşam, 23 Aralık 1931).

Cumhuriyet'in ilk yıllarında bölgenin ve ülkenin asayişinin temin edilebilmesi için Kazım Karabekir Paşa tarafından ileri sürülen önerileri önemli bir yere sahiptir. Bu önerilerde öncelikle eğitimin yaygınlaştırılması, köylerin toplu bulundurulması, asayişi önleme noktasında rehavet gösteren mülkiye ve asayiş görevlilerinin sorumlu tutularak bir daha devlet memuriyetlerine getirilmemesi, adliye teşkilatının gerekli işlemleri yaparak asayişi ihlal edenlere en ağır cezaların verilmesi yer almaktaydı (Karabekir, 2001: 38-39). Bu önlemlerin yanında köy bekçileri ile kır korucularının asıl vazifelerinden başka herhangi bir hizmette bulunmaması, köy ve kasabaların telefon şebekeleriyle birbirine bağlanması ve haberleşmenin temin edilmesi gerekmekteydi. Öte yandan hayvan hırsızlığını ziyadesiyle yapan gezici çingenelerin iskânlarının sağlanması ve ülkeye girmelerinin önlenmesi ve derbend denilen karakolların tekrar tesis edilmesi düşünülen önlemlerden bazılarıydı (Karabekir, 2001: 39).

Sonuç

Mardin, coğrafi konum olarak Suriye sınırında bulunmaktaydı. Bundan dolayı Cumhuriyet'in ilk yıllarında asayiş vakalarının görülmesi kaçınılmaz olarak değerlendirilmelidir. Türkiye-Suriye sınırının mevcut yapısı hem asayiş, hem de kaçakçılık olaylarının görülmesine neden olmuştur. Özellikle Cumhuriyet rejimine karşı olan birçok unsurun Suriye'ye kaçması ve bunların da sınırın hemen öte tarafında bulunması önemli sorunlara yol açmıştır. Bu durum Mardin'in sınır hattında bulunan köy ve kasabalarının güvenliğini derinden etkilemiştir. Türkiye'de çeşitli suçlardan sabıkalı olanlar, Ermeniler ve ayrılıkçı gruplar sınırın öte tarafında bulunmaktaydı. Bu grupların çeşitli çeteler vasıtasıyla gasp, yağma, baskın ve hırsızlık girişimlerinde bulunmaları bölge insanını ve doğal olarak da devleti olumsuz etkilemiştir. Sınırın Türkiye tarafındaki önlemleri Cumhuriyet hükümetleri tarafından alınırken, sınırın öte tarafındaki önlemler ise Suriye'de söz sahibi olan Fransız mandater yönetimi ile irtibat

sağlanarak alınmasına çalışılmıştır. Fakat mandater yönetimin izlemiş olduğu politika çelişkilerle dolu olduğundan alınan önlemlerin yer yer akim kaldığına tesadüf edilmiştir. Bu yönetim, zaman zaman Türkiye ile imzalanan anlaşmalara sadık davrandığını göstermeye çalışmıştır. Oysa bölgede çıkarlarını devam ettirmek istediğinden çetecilere karşı kesin bir önlem alma yoluna gitmemiştir. Aldığı önlem ise çete elebaşlarını belli bir süreliğine Suriye'nin iç taraflarına göndermek olmuştur. Fransız mandater yönetimi, bu dönemde Nusaybin'de bulunan üç Türk askeri karakolunun kaldırılması için Türk makamlarına yazılar da göndermiştir. Türkiye, Suriye sınırının güvenliğini sağlamak ve Mardin ve çevresinde meydana gelen olayları bertaraf etmek için Fransız mandater yönetiminden sınır bölgesine yerleşmiş 70.000 civarında Ermeni'nin sınırdan uzaklaştırılmasını istemiştir. Bölgedeki Fransız nüfuzunun etkisinin kırılması için Mardin'in birçok yönden kalkındırılmasının gerekliliğine dikkat çekilmiştir.

Bu dönemde Suriye'ye Şeyh Sait İsyanı'ndan dolayı gidenler de olmuştur. Bunlar sınır hattında bulunan halkı Türkiye Cumhuriyeti Devleti'ne karşı ayaklandırmak istemiştir. Bölge ile ilgili vesikaların incelenmesi neticesinde halkı isyana teşvik edenlerin genel olarak eşkıya ve hırsızlık vakalarıyla uğraşan kimseler olduğu görülmektedir. Türkiye-Suriye sınırının belirlenmesi esnasında birçok insanın arazisi karşı tarafta kalmış bu durum asayiş ihlalleri ile kaçakçılığın yaygın olarak görülmesine neden olmuştur.

Mardin, Birinci Umumi Müfettişlik bölgesine dâhil olduğundan buradaki gelişmelerle Umumi Müfettişler ilgilenmiştir. Bundan dolayı bölge ile ilgili sorunlar Umumi Müfettişlerin hazırlamış oldukları raporlar vasıtasıyla merkeze bildirilmiştir.

Mardin'in sınıra yakın bölgelerinde köy basma vakaları ile beraber hırsızlık olayları da sıklıkla yaşanmıştır. Özellikle küçükbaş hayvan hırsızlığına fazlasıyla rastlanmıştır. Mardin'in Suriye sınırında gerçekleşen asayiş ihlallerinde çetelerin etkisi oldukça fazladır. Haço adındaki çete elebaşının yandaşları ile beraber birçok kez Mardin'in sınıra yakın köylerine saldırdığı görülmüştür. Siyasi amaçlar peşinde koşanlar, Haço'yu kendi emellerine alet etmişlerdir. Haço'nun hareketleri hem ayrılıkçı Kürt-Ermeni hem de yabancı güçler tarafından desteklenmiştir. Sınırda bulunan bazı köyler, Haço'nun hareketlerinden oldukça rahatsız olmuştur. Bundan dolayı ya silahlı çatışmaya girmişler ya da iç kesimlere doğru göç etmek zorunda kalmışlardır. Sistematik olarak yapılan bu saldırılar ile Türkiye'nin bu dönemde yürüttüğü Ağrı ayaklanmasını bastırma girişimi akim bırakılmaya çalışılmıştır. Bölgede faaliyetlerini yürüten Hoybun Cemiyeti'nin de Mardin ve çevresinde meydana gelen asayiş ihlallerinde etkisi olmuştur. Bununla beraber Diyarbakır'dan kaçan Cemil Paşa'nın oğulları da Haço'ya destek vermişlerdir.

Mardin'in sınıra yakın bölgelerinde asayişi ihlal vakalarından biri de kaçakçılıktı. Dönemin kayıtları incelendiğinde kaçakçılıkla uğraşanların büyük bir kısmının Ermeni ve Süryanilerden oluştuğu görülmektedir. Kaçakçılığı yapılan mallar arasında tuz, şeker, kibrit, çakmaktaşı, petrol ürünleri, ceket, kumaş çeşitleri ve alkol bulunmaktaydı. Bunların yanında buğday ve koyun kaçakçılığı da sıklıkla yapılmaktaydı. Cumhuriyet Hükümetleri, kaçakçılığın önlenmek için bir dizi yönteme başvurmuştur.

Mardin halkının önemli bir kısmının ayrılıkçı hareketlere destek vermediği ve hatta Cumhuriyet hükümetine bağlılıklarını bildiren telgraflar çektiği arşiv vesikalarından anlaşılmaktadır. Mardin halkı, bölgenin emniyet ve asayişini sağlamak için hükümetin aldığı tedbirleri olumlu karşılamıştır. İlaveten askeri birliklerin çetecilerle mücadeleleri esnasında onlara destek vermişlerdir. Hatta zaman zaman çetecilerle silahlı mücadeleye girişmişlerdir. Cumhuriyet hükümetlerinin aldığı önlemler sayesinde Mardin ve çevresinde sadece münferit olaylar görülmeye başlanmış ve sükûn tesis edilmiştir. Alınan önlemlerin yanı sıra halka da sık sık ayrılıkçı gruplara karşı dikkatli olmaları hususunda telkinlerde bulunulmuştur.

Kaynakça

Arşiv

Türkiye Cumhuriyeti Cumhur Başkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA), HR.İM.. 5-40 Belge Tarihi: M-12-07-1926).

Türkiye Cumhuriyeti Cumhur Başkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA), 030.10/1.1.25

BCA, 030.10/262.766.27

BCA, 030.10/128.917.46

BCA, 030.10/219.480.36

BCA, 030.10/12.73.25

BCA, 030.10/264.783.30

BCA, 030.10/180.244.6

BCA, 030.10/230.549.2

BCA, 030.10/112.758.6

BCA, 030.10/127.914.1

BCA, 030.10/127.914.4

BCA, 030.18.1/1.27.70

BCA, 030.18.1.2/4.33.5

BCA, 030.18.1.2/11.34.1

BCA, 030.18.1.1/13.15.10

BCA, 030.18.1.1/12.76.17

BCA, 030.18.1.2/48.64.12

BCA, 030.18.1.2/30.54.15

BCA, 030.18.1.1/20.47.3

Süreli Yayınlar

Akşam

Cumhuriyet

Milliyet

Son Posta

Vakit

Kitap ve Makaleler

Aydemir, Ş. S. (1999). *Tek Adam (1922-1938),* C. III, İstanbul: Remzi Kitabevi.

İnönü, İ. (2009). *Hatıralar.* (Haz. Sabahattin Selek), Ankara: Bilgi Yayınevi.

Kâzım Karabekir, İ*ktisat Esaslarımız –Hatıra ve Zabıtlarıyla 1923 İzmir İktisat Kongresi-*, (Haz.: Orhan Hülagü-Ömer Hakan Özalp), Emre yayınları, İstanbul, 2001.

Öztürk, S. (2008). *İsmet Paşa'nın Kürt Raporu.* İstanbul: Doğan Yayıncılık.

Sarıkoyuncu Değerli, E. (2008). "Ağrı İsyanlarında Yabancı Parmağı (1926-1930)", *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi.* Sayı: 18, s. 113-132.

Sarınay, Y. (1998). "Hoybun Cemiyeti ve Türkiye'ye Karşı Faaliyetleri", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi,* C. 14, Sayı: 40, s. 208-244.

Yamaç, M. (2018). "Fransız Diplomatik Belgelerinde Türkiye-Suriye Sınır Sorunu (1918-1940)", *Belleten,* C. 82, Sayı: 295, s. 1153-1174.

Yücebaş, F. (2019). *Cumhuriyet Döneminde Güneydoğu Anadolu (Gaziantep-Mardin-Urfa)'ya Yapılan Kamu Harcamaları ve Yatırımlar (1923-1950).* İstanbul: Hiper Yayınları.

Yücebaş, F. (2021). *Doğu ve Güneydoğu'da Cumhuriyet Hükümetlerinin Temsiliyet Mekanizması: Birinci Umumi Müfettişlik (1927-1952),* Ankara: Gece Kitaplığı.